

UTBLICK
SANTA FE

KONSTSTADEN I ÖKNEN

TEXT JONAS CULLBERG FOTO MARTIN ADOLFSSON

Trots sina bara drygt 70 000 invånare är Santa Fe i New Mexico en av USA:s allra största konststäder. De senaste hundra åren har ljuset, landskapet och en unik arkitektur lockat kreativa personer till ökenstaden. Nu växer en ny konstscen fram och förändrar Santa Fe.

Söder om Santa Fe
ligger White Sands
National Monument,
känt för sina vita dyner.

Zane Bennett Contemporary Art är
ett av Santa Fe:s bästa gallerier för
samtidskonst, beläget i det före detta
järnvägsområdet Railyard District.

UTBLICK SANTA FE

MER OM SANTA FE
Res dit: Flyg till Santa Fe från Stockholm kostar från cirka 6000 kronor.

Bo: La Posada. Adobebyggnaden från 1880 med spa och biblioteksbar rymde en konstnärskoloni på 1920- och 1930-talen. 330 E Palace Avenue. Rum från cirka 149 dollar per natt.

The Inn of the Five Graces. Hotell med rum inredda i afghansk och tibetansk stil intill USA:s äldsta kyrka. 150 E De Vargas Street. Från cirka 400 dollar per natt.

Drury Plaza Hotel. Gångavstånd till gallerierna på Canyon Road, liksom till Georgia O'Keeffe Museum. 828 Paseo De Peralta. Dubbelrum från cirka 170 dollar.

DEN SENASTE STORA konstattraktionen i Santa Fe är en blandning mellan en installation och ett psykedeliskt nöjesfält i en före detta bowlinghall. På "House of Eternal Return" rör sig besökaren mellan 70 olika rum i en viktoriansk villa där vardagliga miljöer leder in i parallella världar. Kliv in i det stora kylskåpet i köket och hamna i ett bländvitt rymskepp. Gå in i tvättmaskinen och ta en rutschkana ner till en mystisk trädgård. Besökaren får försöka lösa ett mysterium om vad som hände med husets tidigare invånare, som tycks ha flytt över en natt. Det går att hitta ledtrådar om man snokar i posten i brevlådan eller läser tidningen på frukostbordet. De interaktiva rummen, som innehåller installationer och skulpturer som en neolytisk skog och ett musikalliskt mammutskelett som fungerar som en xylofon, har utformats av en stor grupp mestadels unga konstnärer från kollektivet Meow Wolf.

– Vi brukar säga att folk kommer hit för att underhållas men vi lurar dem att ha en konstupplevelse, förklarar **Chadney Everett**, en av konstnärerna bakom projektet. Många har låtit sig luras och underhållas:

Huset har blivit en jättesuccé med över en halv miljon besökare sedan det öppnade 2016, och har inneburit ett stort lyft för Santa Fe:s unga konstscen. Det här är det nyaste kapitlet i berättelsen om konststaden Santa Fe. Men historien börjar långt tidigare.

SANTA FE ÄR en av USA:s äldsta städer, grundad 1610 av spanska kolonistörer på en högplatå mitt i New Mexicos ökenlandskap, omringad av bergskedjan Sangre de Cristo. Staden har unik arkitektur, med låga jordfärgade rundade hus, byggda av adobe; en blandning av soltorkad lera och halm. Att Santa Fe ser ut så beror på en hundraårig målmedveten plan att locka konstnärer och kulturtravister. Det började med konkurrens från grannstaden Taos, som på 1910-talet blivit en viktig kulturstad. Konstnärer från USA:s östkust reste dit på somrarna och skildrade landskapet och den amerikanska ursprungsbefolkning som bott i området i tusentals år. Samtidigt var Santa Fe fortfarande bara en dammig avkrok. Stadsledningen ville ändra på saken och satsa på den lokala kulturen, med dess blandning av spanskt och ursprungsamerikanskt

Canyon Road, stadens största gallerigata, är som en ständigt pågående konstmässa.

konsthanterverk. En del i receptet var att alla hus i Santa Fe skulle byggas i "pueblo-stil", inspirerad av ursprungsbefolkningens bosättningar av adobe. Experimentet fungerade: konstnärerna som hittat till Taos började upptäcka Santa Fe. De kom dit för ljuset, landskapet med de rödskirrande bergen, den hälsosamma bergsluften och kulturen, på samma sätt som samtida europeiska konstnärer lockades till Provence i Frankrike. De startade konstnärskolonier som samarbetade och inspirerade varandra. Staden stöttade konstlivet och 1917 öppnade konstmuseet Museum of Art som gav utrymme åt lokala konstnärer. På 1920- och 1930-talen kom tidiga amerikanska modernister som **Marsden Hartley** och **Andrew Dasburg** och **Georgia O'Keeffe**, som lockades dit på flykt från den hektiska konstscenen i New York. O'Keeffes målningar av ökenlandskap, djurskallar och blommor gjorde henne till en av konstvärldens första kvinnliga superstjärnor.

På 1960- och 1970-talen blev staden ett dragplåster för unga människor som sökte motkultur och alternativa livsstilar. Folkbusslaster med hippies, beatniks, miljökämpar och fredsakti-

"House of Eternal Return" är Santa Fe:s nyaste konstattraktion. Besökaren rör sig mellan 70 olika rum i en viktoriansk villa där vardagliga miljöer leder in i parallella världar.

UTBLICK SANTA FE

vister rullade in från USA:s öst- och västkust och New Mexico fylldes av kollektiv. Konstscenen fortsatte växa och 1969 fanns här omkring 500 professionella konstnärer. Idag är Santa Fe, trots sin lilla folkmängd, USA:s tredje största konststad (sett till antal gallerier) efter New York och Los Angeles, och har högst andel konstnärer i landet. En tiodel av jobben i staden finns inom kultursektorn. Över 250 gallerier och flera stora museer lockar till sig turister och samlare, och Canyon Road, stadens största gallerigata, är som en ständigt pågående konstmässa.

I SANTA FE finns också några av de mest framträdande konstnärerna från den amerikanska ursprungsbefolkningen. Intill New Mexico Museum of Art har 68-åriga Dan Namingha sitt galleri Niman Fine Art, som visar hans målningar och skulpturer som blandar minimalism, naturalism, och symboler från hans uppväxt inom Hopi-folket i nordöstra Arizona.

– Det här bandet med vit färg symboliserar kachina, en ande som fungerar som en budbärare mellan den fysiska världen och andevärlden, förklarar Dan Namingha framför sin målning *Passage #44*, föreställande en blå armlös gestalt, spiraler och andra symboler.

– Jag växte upp i Hopi-kulturen och blev invigd i dess ceremonier av min farfar när jag var barn. Ceremonierna är heliga, så jag kan inte säga något till dig om detaljerna. I min konst sipprar ofta berättelser om mina upplevelser in, men jag gör det på ett abstrakt sätt så att heligheten i kulturen skyddas, förklarar Dan Namingha.

Dan Namingha växte upp i ett reservat i Arizona och som barn inspirerades han av en lågstadielärare att ta fram målarpenseln. Han intresserade sig för europeiska konstnärer som Paul Klee och Picasso och deras användning av symboler och hällristningar från urbefolkningar. Inspirerad av dem började Namingha göra om sin kulturs symboler till samtidskonst. Han kom till Santa Fe 1967 för att studera på Institute of American Indian Arts, ett universitet inriktat på den amerikanska ursprungsbefolkningens kultur.

– Jag gillade miljön här: ljuset, bergen, soluppgångarna, molnformationerna och färgerna som kommer av den höga höjden. Och det fanns andra konstnärer – ett frö till dagens konstscen i Santa Fe, berättar Dan Namingha.

Chadney Everett är en av konstnärerna bakom *Meow Wolf* och "House of Eternal Return".

Idag syns hans konst på en lång rad stora museer runt om i USA. Och som 68-åring fortsätter han blanda uttrycksätten, från landskapsmålningar till collage, oljemålningar och skulpturer i brons och stål.

– Min plan är bara att fortsätta vara öppensinnad och experimentera, säger han.

SANTA FE:S SATSNING på att framhäva den distinkta kulturen i New Mexico, med fokus på sydvästra USA:s folkkonst och hantverk, har varit extremt framgångsrik. För framgångsrik, menar somliga.

– Staden har varit väldigt bra på att marknadsföra en väldigt specifik vision, som kretsar kring vita människor som skildrar amerikanska ursprungsfolk, och konst med "vilda västern-tema", menar Frank Rose, som driver galleriet Zane Bennett. Det är ett av de viktigaste gallerierna för samtidskonst i Santa Fe och här visas bland andra den New Mexico-baserade amerikanska feministiska konstlegendaren Judy Chicago och dansk-isländska Olafur Eliasson. Zane Bennett ligger i området Railyard District, ett före detta ruffigt lagerlokals- och järnvägsområde där flera av stadens gallerier med fokus på samtidskonst numera huserar.

En neonsprakande trädgård i "House of Eternal Return".

UTBLICK
SANTA FE

**KONSTUPPLEVEL-
SER I SANTA FE:**
**The O'Keeffe
Museum**
*Det första museet
i USA som helt till-
ägnades en kvinnlig
konstnär. Här finns
över 3000 verk av
Georgia O'Keeffe
från åren 1901 till
1984.*

SITE Santa FE
*Det stora museet
för samtida konst
i Santa Fe har just
öppnat igen efter
renovering med
ny och spännande
arkitektur. 3 augusti
öppnade museet sin
stora biennial som
pågår till och med 6
januari 2019.*

**House of Eternal
Returns**
*Fantasisfull Alice i
underlandet-liknan-
de jätteinstallation
av konstkollektivet
Meow Wolf.*

**New Mexico
Museum of Art**
*Öppnade 1917 och
var en viktig del i att
göra Santa Fe till
en konststad. En av
stadens mest kända
adobebyggnader.*

*Santa Fe har en säregen arkitektur med
jordfärgade rundade hus, byggda av adobe;
en blandning av soltorkad lera och halm.*

Dan Namingha är en av de mest tongivande konstnärerna från den amerikanska ursprungsbefolkningen.

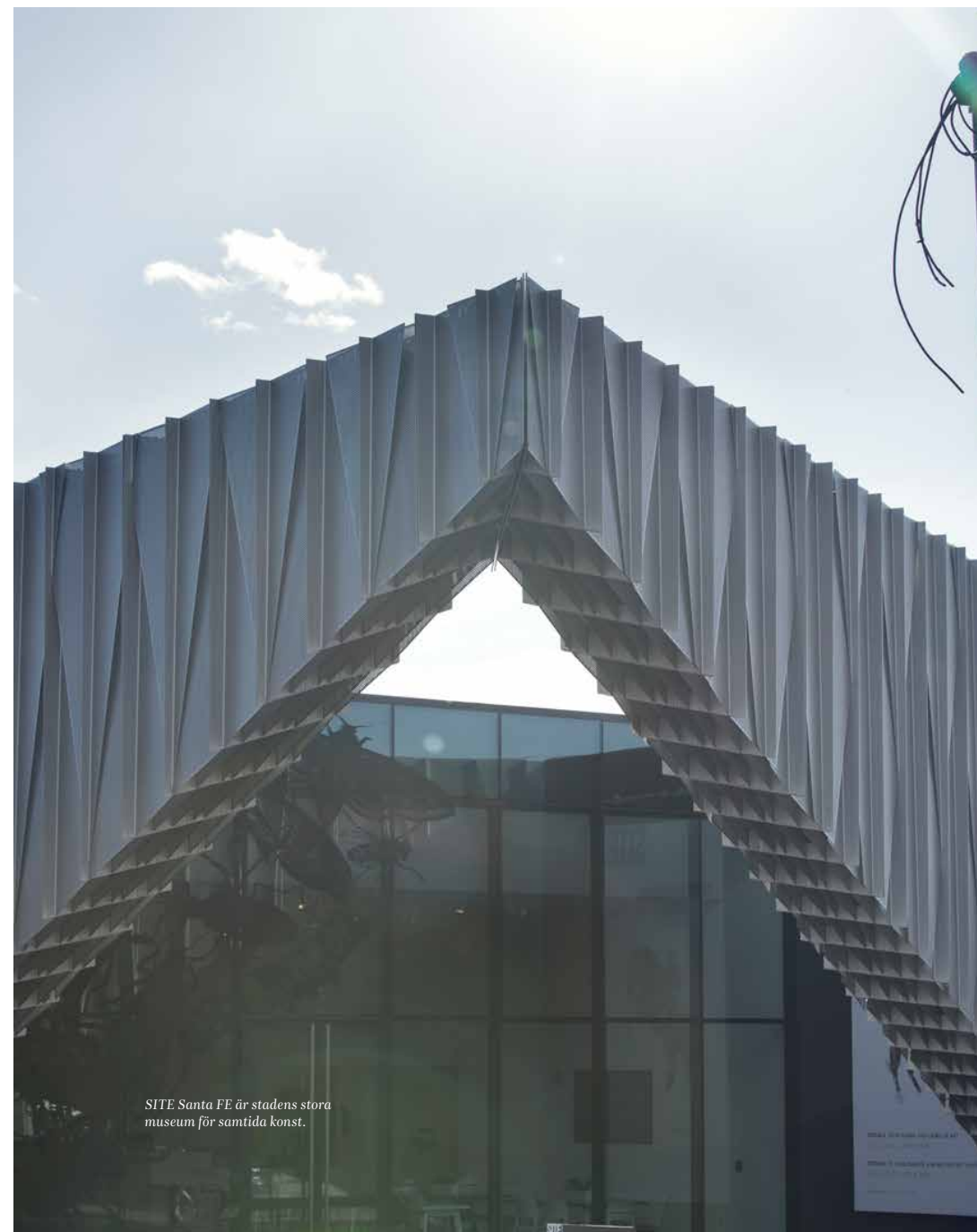
UTBLICK SANTA FE

– Gallerierna i Railyard District tar större risker, och visar konst som kanske är lite mer relevant än på Canyon Road. Det finns bra gallerier på Canyon Road också, men många av dem berättar den gamla historien, säger Frank Rose. Han har märkt av en förändring av konstutbudet i staden på senare år.

– Jag har varit här i tio år nu och tycker att det finns en allt större öppenhet för nyskapande samtida konst. Att släppa in ny luft har blivit nödvändigt för Santa Fe de senaste åren, trots och på grund av stadens alla fördelar: Livskvaliteten är hög, kulturlivet är i världsklass och stadens unika utseende är bevarat. Samtidigt började stadens invånare åldras allt mer. Mellan år 2000 och 2010 tappade Santa Fe invånare i alla åldersgrupper under 45 och medelåldern steg kraftigt. Bakom utvecklingen ligger höga levnadsomkostnader, brist på jobb och ett nattliv som ofta stänger klockan nio på kvällen. De hippies och konstnärer som flyttade hit för 40 år sedan fanns kvar,

men deras nutida unga motsvarigheter har inte råd. Staden riskerade att fastna i sitt förflutna.

En av stadens mest kända invånare ryckte in: George RR Martin, Santa Fe-bo sedan 1979 och författare till fantasyböckerna *Game of Thrones*, som ligger till grund för tv-serien med samma namn som blivit en av världens i särklass mest sedda. 69-åringen bestämde sig för att skjuta till 2,7 miljoner dollar (23,4 miljoner kronor) för att köpa en nedlagd bowlinghall så att det unga konstkollektivet Meow Wolf skulle kunna utveckla ett ovanligt ambitiöst projekt. En och annan kritiker har ifrågasatt om House of Eternal Return överhuvudtaget är konst. Och visst är det bisarra jättestaderna så långt från folkkonsten på Canyon Road som det går att komma. Men det har blivit ett lika populärt turistmål, inte minst för barnfamiljer. Den gamla bowlinghallen är full av liv. Förutom den galna viktorska villan finns här en konsertlokal och en experimentverkstad där lokala konstnärer kan låna 3D-skrivare

SITE Santa Fe är stadens stora museum för samtida konst.

UTBLICK SANTA FE

och laserskärare, och där barn kan lära sig högteknologisk konstproduktion. För de omkring 200 konstnärer som är knutna till Meow Wolf, inom allt från skulptur till måleri, performance och video, har succén inneburit en möjlighet till en bra lön och att stanna kvar i Santa Fe. Do it your self-kultur och kommersialism i en effektiv kombination.

– Det är ganska unikt att kunna arbeta som konstnär, ha det här kollektivet att samarbeta med och att samtidigt kunna försörja sig och handla mat på vägen hem utan att behöva oroa sig, säger Wylla Skye, konstnär och projektledare på Meow Wolf. Hon är skulptör och flyttade till Santa Fe från Vermont 2015, när House of Eternal Return var på idéstadiet.

– Jag var fascinerad av vad Meow Wolf försöker skapa, och att gruppen var så välkomnande. Jag är van vid östkusten där det är mycket mer konkurrens.

Konceptet ska nu gå på export till andra städer, och Wylla Skye arbetar med en kommande installation i Denver som ska bli ännu större än House of Eternal Return. Hennes konstnärskollega Chadney Everett citerar den gamla presidenten Harry S Truman för att förklara Meow Wolfs framgångar:

– ”Det är fantastiskt hur mycket man kan åstadkomma när man inte bryr sig om vem som får ta åt sig äran”. Allt är gjort av oss tillsammans, ingen signerar sina verk och vi har helt plockat

Wylla Skye är en av de unga konstnärer som kan försörja sig genom Meow Wolf.

bort våra egon från den konstnärliga processen. Vi blandar allas bästa idéer, säger Chadney Everett.

De oljemålade solnedgångarna har bytts ut mot neonljus och science fiction-estetik. Men kollektivkänslan och kreativiteten hos 1900-talets inflyttade Santa Fe-bor lever vidare hos en ny generation. ☺

Jonas Cullberg är frilansjournalist inom samhälle, politik och kultur, baserad i Queens, New York, sedan 2015.

SÅ BLEV SANTA FE ETT KONSTMECKA

1607: Spanska kolonistörer grundar staden i ett område som bebos av puebloindianer. De båda gruppernas konstnärliga arv sätter sin prägel på staden de kommande århundradena.

Tidigt 1800-tal: Konstnärer från östkusten följer med expeditioner som utforskar New Mexico, och skildrar Santa Fe i målningar.

1846: Amerikanerna erövrar staden från Mexiko.

Tidigt 1900-tal: Staden satsar på att locka till sig konstnärer och kulturturister. Det fungerar och en konstnärskoloni börjar ta form.

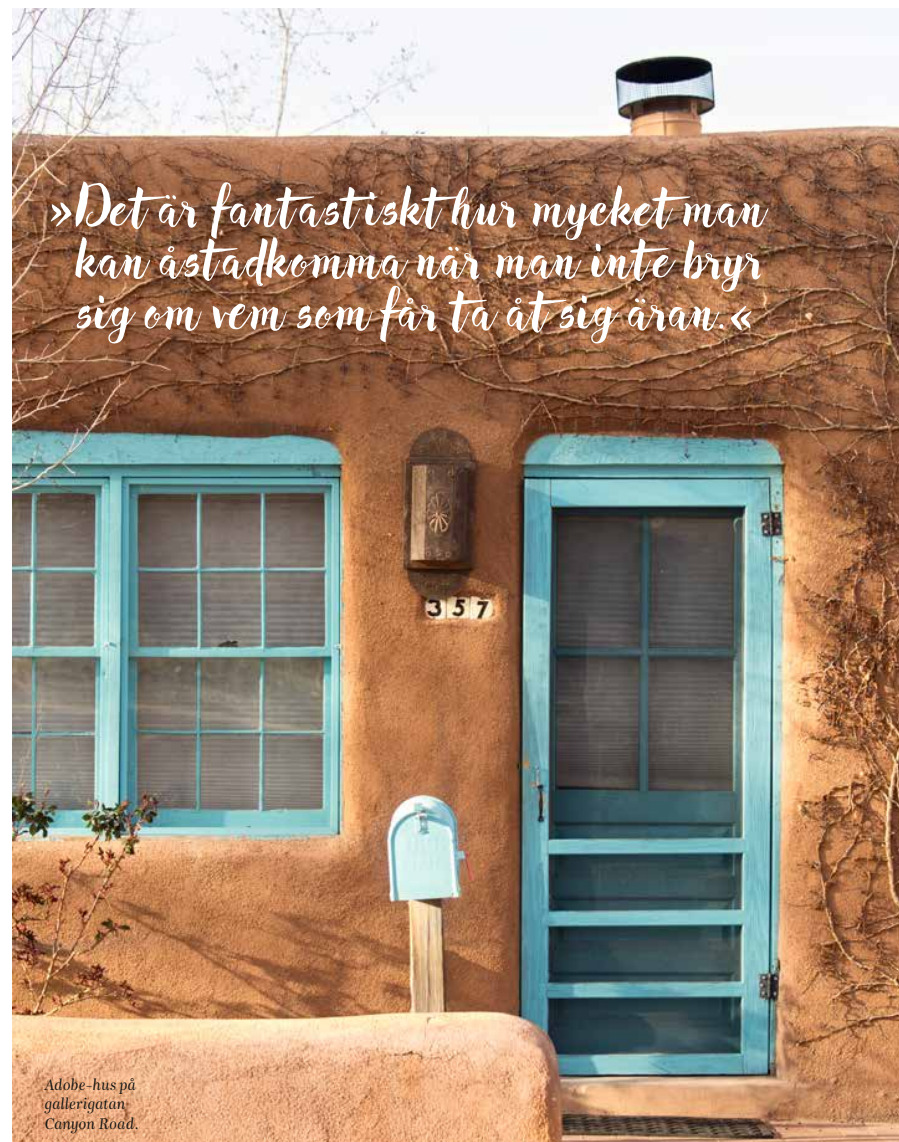
1917: Museum of Art öppnar, och gör det möjligt för lokala konstnärer att visa upp sin konst för en stor publik.

1920-tal: Målare som Andrew Dasburg och John Sloan bildar en ny konstnärskoloni i staden.

1960-tal: Canyon Road tar form som centrum för stadens gallerier.

1995: SITE, stadens museum för samtida konst, öppnar och arrangerar den första konstbiennalen någonsin i USA.

2005: FN-organet UNESCO utser Santa Fe till "creative city" för dess folkkonst.

Adobe-hus på gallerigatan Canyon Road.